

AHLAK
BİLGİ
ÜRETİM

Artuklu Tourism Studies

Turizmde Destinasyon Çekim unsuru Olarak Arkeolojik Alanlar: Diyarbakır Zerzevan Kalesi Üzerine Bir Vaka Analizi

Ramazan KARAMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye

Geliş Tarihi/Submission 10 Nisan 2026
Kabul Tarihi/Acceptance 14 Mayıs 2026
Yayın Tarihi/Publication 31 Mayıs 2026

Atıf Bilgisi

Karaman, R. (2026). Turizmde destinasyon çekim unsuru olarak arkeolojik alanlar: Diyarbakır Zerzevan Kalesi üzerine bir vaka analizi. *Artuklu Tourism Studies*, 4, 13–30.

Öz

Bu çalışmanın amacı, arkeolojik miras alanlarının turizmde destinasyon çekim gücü oluşturmadaki rolünü incelemek ve bu bağlamda Diyarbakır'da yer alan Zerzevan Kalesi örneği üzerinden değerlendirmektir. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş, veri toplama sürecinde doküman analizi ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Çalışma vaka analizi çerçevesinde kurgulanmış ve veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgular, alanın tarihsel derinlik, özgünlük ve otantiklik özellikleri sayesinde önemli bir destinasyon çekim unsuru olduğunu göstermektedir. Roma dönemine ait yapılar ve Mithras Tapınağı, turistik çekiciliği artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca destinasyon çekiciliğinin yalnızca fiziksel değil, deneyimsel ve algısal boyutlar içerdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, alanın turizm potansiyelinin altyapı, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi açısından tam olarak değerlendirilemediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, arkeolojik miras alanlarının sürdürülebilir yönetim ve etkin tanıtım stratejileri ile turizme önemli katkılar sağlayabileceği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Destinasyon Çekiciliği, Kültürel Miras, Arkeoturizm, Vaka Analizi, Zerzevan Kalesi

Archaeological Sites as Destination Attraction Elements in Tourism: A Case Analysis of Zerzevan Castle in Diyarbakır

Ramazan KARAMAN

Asst. Prof. Dr., Dicle University, Faculty of Applied Sciences, Diyarbakır, Türkiye

Date of Submission	10 April 2026
Date of Acceptance	14 May 2026
Date of Publication	31 May 2026

Citation

Karaman, R. (2026). Turizmde destinasyon çekim unsuru olarak arkeolojik alanlar: Diyarbakır Zerzevan Kalesi üzerine bir vaka analizi. *Artuklu Tourism Studies*, 4, 13–30.

Abstract

The aim of this study is to examine the role of archaeological heritage sites as destination attractions in tourism and to evaluate this role through the case of Zerzevan Kalesi (Zerzevan Fortress). A qualitative research approach was adopted, and document analysis and observation techniques were used for data collection. The study was designed within the framework of a case study, and the data were analyzed using descriptive analysis. The findings indicate that the site constitutes a significant destination attraction due to its historical depth, uniqueness, and authenticity. Roman-period structures and the Mithras Temple are among the key elements enhancing its touristic appeal. In addition, destination attractiveness is not limited to physical features but also includes experiential and perceptual dimensions. However, the tourism potential of the site has not been fully utilized due to limitations in infrastructure, promotion, and visitor management. Consequently, effective management and sustainable planning are essential for enhancing its tourism value.

Keywords: Tourism, Destination Attractiveness, Cultural Heritage, Archaeotourism, Case Study, Zerzevan Castle

Giriş

Turizm sektörü, küresel ölçekte ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri bakımından önemli bir gelişim alanı olarak kabul edilmekte olup, destinasyonların rekabet gücü büyük ölçüde sahip oldukları çekicilik unsurlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda kültürel miras unsurları, turizm talebinin yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamakta ve özellikle kültür turizmi kapsamında destinasyonların tercih edilmesinde belirleyici olmaktadır (Richards, 2018). Kültürel mirasın önemli bir bileşeni olan arkeolojik alanlar ise geçmiş medeniyetlere ait somut kalıntıları günümüze taşıması bakımından turistik çekicilik unsurları arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Timothy & Boyd, 2003).

Destinasyon çekiciliği kavramı, bir bölgenin turistler tarafından tercih edilmesini sağlayan doğal, kültürel ve yapay unsurların bütünüdür ifade etmekte olup, bu unsurların etkin bir şekilde değerlendirilmesi destinasyonların rekabet avantajı elde etmesinde kritik rol oynamaktadır (Kozak, 2004). Bu doğrultuda arkeolojik alanlar, sahip oldukları tarihsel derinlik, özgünlük ve otantiklik özellikleri ile destinasyonların cazibesini artırmakta ve turistik ürün çeşitliliğine katkı sağlamaktadır (Timothy, 2011). Nitekim yapılan çalışmalar, arkeolojik mirasın turizm faaliyetlerine entegre edilmesinin hem ekonomik fayda sağladığını hem de kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (McKercher & du Cros, 2002). Bununla birlikte, arkeolojik alanların turizmde etkin kullanımı yalnızca fiziksel varlıklarına değil, bu alanların sunum ve deneyimlenme biçimlerine de bağlıdır. Günümüzde turistler yalnızca görsel deneyim değil, aynı zamanda anlamlı ve özgün deneyimler talep etmekte, bu durum arkeolojik alanların hikâyeleştirme, yorumlama ve deneyim tasarımı gibi unsurlarla desteklenmesini gerekli kılmaktadır (Poria, Butler & Airey, 2003). Bu bağlamda arkeolojik alanlar, yalnızca geçmişin izlerini barındıran mekânlar olmanın ötesine geçerek, çok boyutlu turistik deneyim alanlarına dönüşmektedir.

Öte yandan, turizmin özellikle gelişmekte olan bölgelerde ekonomik kalkınma açısından önemli bir araç olduğu bilinmekle birlikte, bu sürecin sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yönetilmesi gerekmektedir. Arkeolojik alanların korunması ve turizme kazandırılması arasında kurulacak denge, hem kültürel mirasın devamlılığı hem de turizm gelirlerinin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (UNWTO, 2018). Bu nedenle arkeolojik alanların turizmde kullanımına yönelik çalışmalar, koruma kullanma dengesi çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu çalışmada, arkeolojik alanların turizmde destinasyon çekim unsuru olarak rolü ele alınmakta ve Zerzevan Kalesi örneği üzerinden bir vaka analizi gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılar ve özellikle Mithras Tapınağı'nın keşfi ile dikkat çeken Zerzevan Kalesi, sahip olduğu tarihsel ve kültürel değerler ile önemli bir turizm potansiyeli sunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Zerzevan Kalesi'nin destinasyon çekiciliği üzerindeki etkilerini analiz etmek ve arkeolojik alanların turizmdeki rolünü vaka analizi yöntemiyle ortaya koymaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Turizm ve Destinasyon Çekiciliği

Turizm, bireylerin sürekli yaşadıkları yerlerin dışına seyahat etmeleri ve bu süreçte farklı deneyimler edinmeleriyle ortaya çıkan çok boyutlu bir olgu olarak tanımlanmakta olup, günümüzde ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri bakımından stratejik bir sektör haline gelmiştir (UNWTO, 2018). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte turizm hareketlerinin hem nicelik hem de nitelik açısından önemli ölçüde çeşitlenmesine yol açmıştır

(Hall & Page, 2014). Bu durum, destinasyonlar arasında yoğun bir rekabet ortamı yaratmış ve destinasyonların sahip oldukları özelliklerin daha etkin bir şekilde değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir (Dwyer & Kim, 2003). Turizm faaliyetlerinin bu denli önem kazanması, destinasyon kavramının da literatürde daha kapsamlı biçimde ele alınmasına neden olmuştur. Destinasyon, turistlerin seyahat etmeyi tercih ettikleri ve turistik ürünlerin sunulduğu coğrafi alanlar olarak tanımlanmakla birlikte, bu alanların yalnızca fiziksel bir mekân ötesinde, çok boyutlu bir deneyim alanı olduğu vurgulanmaktadır (Buhalis, 2000). Nitekim destinasyonlar; doğal kaynaklar, kültürel değerler, altyapı, hizmet kalitesi ve ziyaretçi deneyimi gibi unsurların birleşimiyle oluşan karmaşık sistemlerdir (Cooper, 2008). Bu bağlamda destinasyonların rekabet gücü, sahip oldukları kaynakların yanı sıra bu kaynakların nasıl yönetildiği ve pazarlanabildiği ile de doğrudan ilişkilidir (Ritchie & Crouch, 2003).

Destinasyon çekiciliği kavramı ise bu noktada kritik bir rol oynamaktadır. Destinasyon çekiciliği, bir bölgenin turistler tarafından tercih edilmesini sağlayan unsurların bütünü olarak tanımlanmakta ve turistlerin seyahat kararlarını etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Kozak, 2010). Literatürde destinasyon çekiciliği farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Örneğin Hu & Ritchie (1993), destinasyon çekiciliğini doğal çevre, kültürel kaynaklar ve rekreasyon olanakları çerçevesinde ele alırken, Middleton ve Clarke (2001) bu kavramı doğal, kültürel ve yapı çekicilikler olarak üç ana gruba incelemiştir. Benzer şekilde Formica & Kothari (2008), destinasyon çekiciliğinin turist algısı ile doğrudan ilişkili olduğunu ve bu algının destinasyonun tercih edilmesinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Destinasyon çekiciliği yalnızca somut unsurlarla sınırlı değildir, aynı zamanda turistlerin algıları, beklentileri ve deneyimleriyle de şekillenmektedir. Bu bağlamda destinasyon imajı kavramı da önem kazanmaktadır. Destinasyon imajı, bireylerin bir destinasyon hakkında sahip oldukları bilişsel ve duygusal değerlendirmelerin bütünü olarak tanımlanmakta ve seyahat kararlarını doğrudan etkilemektedir (Beerli & Martín, 2004). Echtner & Ritchie (1991), destinasyon imajının hem somut hem de soyut unsurlardan oluştuğunu ve bu unsurların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bir destinasyonun çekiciliği, yalnızca sahip olduğu fiziksel değerlerle değil, aynı zamanda bu değerlerin turistler tarafından nasıl algılandığı ile de ilişkilidir.

Günümüzde turizm talebinde meydana gelen değişimler, destinasyon çekiciliği kavramının daha da önem kazanmasına yol açmıştır. Özellikle deneyim ekonomisinin ön plana çıkmasıyla birlikte turistler artık yalnızca bir yeri görmek değil, o yerle etkileşim kurmak, anlamlı deneyimler yaşamak ve özgün değerler keşfetmek istemektedir (Pine & Gilmore, 1999). Bu durum, destinasyonların sundukları turistik ürünleri yeniden şekillendirmelerini ve ziyaretçi deneyimini ön plana çıkarmalarını gerekli kılmaktadır (Morgan, Lugosi & Ritchie, 2010). Bu bağlamda destinasyon çekiciliği, yalnızca fiziksel unsurların varlığıyla değil, aynı zamanda bu unsurların nasıl deneyimlendiği ile de doğrudan ilişkilidir. Turizm literatüründe destinasyon çekiciliğinin sürdürülebilirlik ile olan ilişkisi de sıklıkla vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, destinasyonların sahip oldukları doğal ve kültürel kaynakların korunarak gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamakta ve bu kaynakların aşırı kullanımını önlemeyi hedeflemektedir (Butler, 1999). Bu bağlamda destinasyon çekiciliği unsurlarının korunması ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesi, uzun vadeli turizm başarısı açısından kritik öneme sahiptir (UNWTO, 2018). Özellikle kültürel ve tarihi değerlerin turizme kazandırılması sürecinde koruma kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir (Ashworth & Tunbridge, 2000).

Kültürel çekicilik unsurları, destinasyon çekiciliğinin en önemli bileşenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Tarihi yapılar, anıtlar, müzeler ve arkeolojik alanlar, turistlerin ilgisini çeken başlıca kültürel unsurlar arasında yer almaktadır (Richards, 2018). Bu tür

unsurlar, destinasyonlara özgünlük ve otantiklik kazandırarak diğer destinasyonlardan farklılaşmalarını sağlamaktadır (Timothy & Boyd, 2003). Ayrıca kültürel miras unsurlarının turizme kazandırılması, yerel ekonomiye katkı sağlamanın yanı sıra kültürel değerlerin korunmasına da destek olmaktadır (McKercher & du Cros, 2002). Özellikle son yıllarda kültür turizmine olan talebin artması, arkeolojik ve tarihi alanların destinasyon çekiciliği içerisindeki önemini daha da artırmıştır. Turistler, geçmiş medeniyetlere ait izleri yerinde görme ve bu alanlarla etkileşim kurma isteği doğrultusunda seyahat tercihlerini şekillendirmektedir (Poria, Butler & Airey, 2003). Bu durum, destinasyonların sahip oldukları kültürel ve tarihi değerleri ön plana çıkararak turistik ürünlerini çeşitlendirmelerine olanak tanımaktadır (Timothy, 2011).

Destinasyon çekiciliğinin bir diğer önemli boyutu ise pazarlama ve yönetim süreçleridir. Destinasyonların sahip oldukları çekicilik unsurlarının etkili bir şekilde tanıtılması ve pazarlanması, turist talebini artırmada önemli rol oynamaktadır (Kotler, Bowen & Makens, 2014). Bu bağlamda destinasyon yönetim organizasyonları (DMO'lar), destinasyonun imajını güçlendirmek ve çekiciliğini artırmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmektedir (Pike & Page, 2014). Özellikle dijital pazarlama araçlarının yaygınlaşması, destinasyonların küresel ölçekte tanıtımını kolaylaştırmış ve rekabet avantajı elde etmelerine katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, turizmde destinasyon çekiciliği kavramı, destinasyonların rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri olup, doğal, kültürel ve yapay unsurların bütüncül bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir (Ritchie & Crouch, 2003; Dwyer & Kim, 2003). Bu bağlamda özellikle kültürel miras unsurları ve arkeolojik değerler, sahip oldukları özgünlük, otantiklik ve deneyimsel nitelikler sayesinde destinasyon çekiciliğinin önemli bileşenleri arasında yer almakta ve turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine katkı sağlamaktadır (McKercher & du Cros, 2002; Timothy, 2011). Nitekim kültürel turizmin temel motivasyonunun, ziyaretçilerin bir destinasyonun kültürel değerlerini keşfetme ve deneyimleme isteğine dayanması, bu tür miras unsurlarının turizm talebi üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır (Richards, 2018; Niemczyk, 2013). Bu noktada arkeolojik ve kültürel miras alanlarının turizmdeki rolünün daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu kavramların çok boyutlu bir şekilde ele alınması ve destinasyon çekiciliği bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Timothy & Boyd, 2003; du Cros & McKercher, 2015)

1.2. Kültürel Miras ve Arkeolojik Alanların Turizmdeki Rolü

Kültürel miras, geçmişten günümüze aktarılan ve toplumların kimliğini oluşturan maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda tarihi yapılar, anıtlar, arkeolojik alanlar, gelenekler ve yaşam biçimleri kültürel mirasın temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Titchen, 1996). Kültürel miras, yalnızca geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda toplumların kimliğini şekillendiren ve gelecek nesillere aktarılması gereken önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir (Ashworth, Graham & Tunbridge, 2007). Bu bağlamda kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, hem kültürel süreklilik hem de ekonomik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır (Timothy, 2011). Turizm ve kültürel miras arasındaki ilişki, özellikle son yıllarda giderek daha fazla önem kazanmıştır. Kültürel turizm, bireylerin farklı kültürleri tanıma, tarihi değerleri keşfetme ve özgün deneyimler yaşama motivasyonlarıyla gerçekleştirdikleri seyahatleri ifade etmektedir (Richards, 2018). Kültürel turizmin gelişmesi, destinasyonların sahip oldukları miras unsurlarını turistik bir ürün olarak değerlendirmelerine olanak sağlamış ve bu durum kültürel mirasın ekonomik değer kazanmasına yol açmıştır (McKercher & du Cros, 2002). Nitekim kültürel miras, günümüzde birçok destinasyon için temel çekicilik unsuru haline gelmiş ve turizm gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaya başlamıştır (Timothy & Nyaupane, 2009).

Arkeolojik alanlar, kültürel mirasın en önemli somut unsurlarından biri olarak öne

çıkılmaktadır. Bu alanlar, geçmiş medeniyetlere ait yaşam biçimlerini, inanç sistemlerini ve sosyal yapıları günümüze taşıyan önemli kaynaklar olarak değerlendirilmektedir (Renfrew & Bahn, 2016). Arkeolojik alanlar, sahip oldukları tarihsel derinlik ve özgünlük sayesinde turistler için güçlü bir çekim unsuru oluşturmakta ve özellikle kültür turizmi kapsamında önemli bir rol üstlenmektedir (Timothy & Boyd, 2003). Bu bağlamda arkeolojik alanlar, yalnızca bilimsel araştırma alanları değil, aynı zamanda turistik ürünler olarak da değerlendirilmeye başlanmıştır. Arkeolojik alanların turizmdeki rolü, “arkeoturizm” kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Arkeoturizm, arkeolojik alanların turistik amaçlarla ziyaret edilmesini ve bu alanların turizm faaliyetlerine entegre edilmesini ifade etmektedir. Bu tür turizm faaliyetleri, ziyaretçilere geçmiş medeniyetleri yerinde deneyimleme imkânı sunarken, aynı zamanda destinasyonların turizm çeşitliliğini artırmaktadır (Comer & Willems, 2011). Arkeoturizm, özellikle kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından önemli bir araç olarak görülmekte ve bu alanların sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Timothy, 2011). Bununla birlikte, arkeolojik alanların turizme kazandırılması süreci çeşitli fırsatlar ve zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu alanların turistik çekicilik olarak değerlendirilmesi, yerel ekonomiye katkı sağlamak ve istihdam olanaklarını artırmaktadır (Garrod & Fyall, 2000). Ancak aşırı ziyaretçi yoğunluğu, çevresel bozulma ve kültürel değerlerin zarar görmesi gibi riskler de söz konusu olabilmektedir (Ashworth & Tunbridge, 2000). Bu nedenle arkeolojik alanların turizmde kullanımını, koruma kullanma dengesi gözetilerek planlanmalı ve sürdürülebilir yönetim stratejileri geliştirilmelidir.

Arkeolojik alanların turistik çekiciliğini artıran en önemli unsurlardan biri, bu alanların sahip olduğu otantiklik ve özgünlük değeridir. Otantiklik, turistlerin deneyimlediği kültürel unsurların gerçekliğine ve özgünlüğüne ilişkin algılarını ifade etmekte olup, özellikle kültür turizmi açısından önemli bir motivasyon kaynağıdır (MacCannell, 1973). Wang (2007) ise otantiklik kavramını nesnel, yapısal ve varoluşsal boyutlarda ele alarak, turist deneyiminin bu kavram üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda arkeolojik alanlar, yüksek otantiklik düzeyleri sayesinde turistler için güçlü bir deneyim alanı oluşturmaktadır. Arkeolojik alanların turizmdeki rolü yalnızca fiziksel varlıklarıyla sınırlı değildir, aynı zamanda bu alanların nasıl yorumlandığı ve sunulduğu da büyük önem taşımaktadır. Yorumlama süreçleri, ziyaretçilerin arkeolojik alanları daha iyi anlamalarını sağlamak ve deneyim kalitesini artırmaktadır. Modern turizm anlayışında, ziyaretçilere yalnızca bilgi sunmak yeterli görülmemekte, aynı zamanda duygusal ve bilişsel bağ kurmalarını sağlayacak deneyimler sunulması gerekmektedir (Moscardo, 1996). Bu nedenle arkeolojik alanların turizme entegrasyonunda hikâyeleştirme, dijital teknolojiler ve etkileşimli sunum teknikleri giderek daha fazla kullanılmaktadır (Silberman, 2015). Ayrıca arkeolojik alanların destinasyon çekiciliği üzerindeki etkisi, destinasyonun genel turizm sistemi içerisindeki konumu ile de ilişkilidir. Bir arkeolojik alanın tek başına çekicilik oluşturmasının yanı sıra, çevresindeki diğer turistik unsurlarla birlikte değerlendirilmesi, destinasyonun bütüncül çekiciliğini artırmaktadır (Gunn, 1994). Bu bağlamda arkeolojik alanlar, destinasyonun çekirdek ürününü oluşturabilirken, diğer turistik hizmetler bu çekirdeği destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Leiper, 1990).

Türkiye gibi zengin kültürel miras kaynaklarına sahip ülkelerde arkeolojik alanların turizmdeki rolü daha da önem kazanmaktadır. Anadolu coğrafyası, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle çok sayıda arkeolojik alan barındırmakta ve bu durum Türkiye’yi kültür turizmi açısından önemli bir destinasyon haline getirmektedir (Özdoğan, 2011). Ancak bu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için arkeolojik alanların planlı, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla turizme kazandırılması gerekmektedir (Emekli, 2006). Bu kapsamda, kültürel miras ve arkeolojik değerler, turizmde destinasyon çekiciliğinin önemli bileşenleri arasında yer almakta ve destinasyonların farklılaşmasına

katkı sağlamaktadır (Timothy & Boyd, 2003; McKercher & du Cros, 2002). Bu tür miras unsurları, sahip oldukları tarihsel derinlik, otantiklik ve deneyimsel nitelikler sayesinde turistler için güçlü bir çekim unsuru oluşturmakta ve özellikle kültür turizmi kapsamında destinasyon tercihlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Poria, Butler & Airey, 2003; Timothy, 2011). Bununla birlikte, söz konusu alanların turizmde etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi, yalnızca mevcut değerlerine değil, aynı zamanda bu değerlerin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine bağlıdır (Ashworth & Tunbridge, 2000; UNWTO, 2018). Nitekim kontrolsüz turizm gelişimi, bu alanların fiziksel ve kültürel bütünlüğünü tehdit edebilmekte ve uzun vadede destinasyon çekiciliğini olumsuz etkileyebilmektedir (Garrod & Fyall, 2000). Bu noktada arkeolojik mirasın destinasyon çekiciliği bağlamında nasıl değerlendirildiğinin incelenmesi, hem kuramsal literatüre katkı sağlamakta hem de uygulamaya yönelik stratejik çıkarımlar sunmaktadır (Timothy & Nyaupane, 2009; du Cros & McKercher, 2015).

1.3. Arkeolojik Alanların Destinasyon Çekim Unsuru Olarak Değerlendirilmesi

Turizmde destinasyon çekiciliği bağlamında kültürel miras unsurları, sahip oldukları özgünlük ve tarihsel derinlik sayesinde önemli bir çekim gücü oluşturmaktadır. Bu bağlamda geçmiş medeniyetlere ait kalıntıları barındıran arkeolojik miras alanları, özellikle kültür turizmi kapsamında destinasyonların rekabet avantajı elde etmesinde kritik bir rol üstlenmektedir (Timothy & Boyd, 2003). Söz konusu alanlar, yalnızca tarihsel bilgi sunan mekânlar olmanın ötesinde, ziyaretçilere anlamlı ve özgün deneyimler sunan turistik ürünler olarak değerlendirilmektedir (Timothy, 2011). Bu tür miras unsurlarının çekiciliği büyük ölçüde otantiklik kavramı ile ilişkilidir. Otantiklik, ziyaretçilerin deneyimlediği değerlerin gerçekliğine yönelik algıyı ifade etmekte olup, özellikle kültür odaklı seyahatlerde önemli bir motivasyon kaynağıdır (MacCannell, 1973). Bu kavram nesnel, yapısal ve varoluşsal boyutlar üzerinden ele alınmakta ve ziyaretçi deneyiminin bu boyutlar çerçevesinde şekillendiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda antik yerleşimler ve tarihsel kalıntılar, sundukları yüksek özgünlük düzeyi sayesinde turistlerin destinasyon tercihlerini etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Poria, Butler & Airey, 2003).

Bununla birlikte, söz konusu miras alanlarının çekiciliği yalnızca özgünlük ile sınırlı değildir. Günümüzde turizm talebinin deneyim odaklı bir yapıya dönüşmesi, ziyaretçilerin bu tür alanlarda yalnızca görsel bir deneyimden ziyade anlamlı bir etkileşim arayışında olduğunu göstermektedir (Pine & Gilmore, 1999). Bu bağlamda tarihsel çevreler, ziyaretçilere geçmiş ile bağ kurma, hikâyeleri keşfetme ve kültürel değerleri yerinde deneyimleme fırsatı sunarak destinasyon çekiciliğini artırmaktadır (Morgan, Lugosi & Ritchie, 2010). Bu tür alanların turizmdeki etkisini belirleyen bir diğer önemli unsur, sunum ve yorumlama süreçleridir. Yorumlama faaliyetleri, ziyaretçilerin kültürel varlıkları daha iyi anlamasını sağlamakta ve deneyim kalitesini artırmaktadır (Tilden, 1977). Moscardo (1996), etkili yorumlama tekniklerinin ziyaretçi memnuniyetini artırdığını ve öğrenme sürecini desteklediğini ifade etmektedir. Bu nedenle miras alanlarının turizme entegrasyonunda yalnızca fiziksel koruma değil, aynı zamanda etkili sunum teknikleri de büyük önem taşımaktadır (Silberman, 2015). Ayrıca bu alanların destinasyon çekiciliği üzerindeki etkisi, erişilebilirlik ve altyapı olanakları ile de yakından ilişkilidir. Ulaşım kolaylığı, ziyaretçi hizmetleri ve bilgilendirme sistemleri, ziyaretçilerin deneyimini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Gunn, 1994). Leiper (1990), turizm sisteminin etkin işleyebilmesi için destinasyon, ulaşım ve hizmet bileşenlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda kültürel miras alanlarının turizmde etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için altyapı unsurlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Destinasyon pazarlaması da bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel ve tarihsel değerlerin doğru bir şekilde tanıtılması, destinasyonların görünürlüğünü artırmakta ve turist

talebini yönlendirmektedir (Kotler, Bowen & Makens, 2014). Özellikle dijital medya araçlarının yaygınlaşması, bu tür destinasyonların küresel ölçekte tanıtımını kolaylaştırmış ve ziyaretçi sayılarının artmasına katkı sağlamıştır (Xiang & Gretzel, 2010). Öte yandan, bu alanların turizmde yoğun şekilde kullanılması bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Aşırı ziyaretçi yoğunluğu, fiziksel bozulma ve kültürel değerlerin zarar görmesi gibi sorunlar, sürdürülebilirlik açısından önemli tehditler oluşturmaktadır (Ashworth & Tunbridge, 2000). Butler (1999), turizm gelişiminin kontrolsüz şekilde ilerlemesi durumunda destinasyonların taşıma kapasitesinin aşılabileceğini ve bunun olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle kültürel mirasın turizme kazandırılması sürecinde koruma ve kullanım dengesi gözetilmelidir (UNWTO, 2018). Sonuç olarak, arkeolojik miras alanları destinasyon çekiciliği açısından çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu alanların çekim gücü; özgünlük, deneyim, erişilebilirlik, pazarlama ve sürdürülebilirlik gibi faktörlerin etkileşimi ile şekillenmektedir. Bu doğrultuda belirli bir miras alanının vaka analizi yöntemi ile incelenmesi, söz konusu alanın turizmdeki rolünün daha derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

1.4. Zerzevan Kalesi'nin Turizm ve Arkeolojik Önemi

Kültürel mirasın turizmde destinasyon çekiciliği üzerindeki rolünün somut bir örnek üzerinden değerlendirilmesi, teorik çerçevenin uygulama ile ilişkilendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda Diyarbakır il sınırları içerisinde yer alan Zerzevan Kalesi, sahip olduğu tarihsel derinlik, özgün mimari yapısı ve son yıllarda artan bilinirliği ile dikkat çeken önemli bir kültürel miras alanı olarak öne çıkmaktadır. Roma İmparatorluğu dönemine ait askeri bir yerleşim olarak inşa edilen bu alan, hem savunma sistemi hem de yerleşim özellikleri bakımından dönemin sosyo-politik yapısına ışık tutmaktadır (Coşkun, 2020). Özellikle son yıllarda gerçekleştirilen kazı çalışmaları ve Mithras Tapınağı'nın ortaya çıkarılması, alanın bilimsel ve turistik değerini önemli ölçüde artırmış ve uluslararası düzeyde dikkat çekmesini sağlamıştır (Coşkun, 2020). Bu durum, arkeolojik mirasın doğru bilimsel çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri ile turizmde önemli bir çekim unsuru haline gelebileceğini göstermektedir (Renfrew & Bahn, 2016).

Zerzevan Kalesi'nin tarihsel gelişimi incelendiğinde, alanın özellikle Roma-Sasani sınır hattında stratejik bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, kalenin yalnızca askeri bir üs olarak değil, aynı zamanda bölgesel kontrol ve güvenlik açısından kritik bir merkez olarak kullanıldığını göstermektedir (Coşkun, 2020). Alan içerisinde yer alan surlar, gözetleme kuleleri, yer altı yapıları ve su sistemleri, Roma dönemine ait askeri mimarinin önemli örneklerini sunmakta ve yerleşimin çok yönlü bir savunma ve yaşam alanı olduğunu ortaya koymaktadır (Coşkun, 2020). Bu bağlamda söz konusu miras alanı, yalnızca turistik bir çekicilik unsuru değil, aynı zamanda arkeolojik ve tarihsel araştırmalar açısından da önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır (Renfrew & Bahn, 2016). Son yıllarda gerçekleştirilen kazı çalışmaları, Zerzevan Kalesi'nin bilimsel ve turistik önemini daha da artırmıştır. Özellikle Mithras Tapınağı'nın keşfi, alanın ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat çekmesini sağlamış ve literatürde önemli bir yer edinmesine katkı sunmuştur (Coşkun, 2020). Mithras inancı, Roma döneminde özellikle askerler arasında yaygın olan gizem kültürlerinden biri olarak bilinmekte olup, bu inanca ait tapınakların sınırlı sayıda olması, Zerzevan'daki yapıyı daha da değerli kılmaktadır (Clauss, 2000). Bu durum, alanın yalnızca yerel değil, küresel ölçekte de önemli bir kültürel miras unsuru olarak değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Beck, 2006).

Turizm perspektifinden değerlendirildiğinde, Zerzevan Kalesi'nin sahip olduğu bu özgün değerler, destinasyon çekiciliği açısından önemli bir potansiyel ortaya koymaktadır. Kültürel miras unsurlarının turizmde çekim gücü oluşturabilmesi, büyük ölçüde bu unsurların

özgünlük, otantiklik ve deneyimsel değerlerine bağlıdır (Timothy & Boyd, 2003). Zerzevan Kalesi, sahip olduğu tarihsel katmanlar ve korunmuş yapıları ile ziyaretçilere geçmiş medeniyetlere dair güçlü bir deneyim sunmaktadır. Bu durum, alanın yalnızca görsel bir çekicilik sunmakla kalmayıp, aynı zamanda anlamlı ve öğretici bir deneyim alanı olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir (Poria, Butler & Airey, 2003). Bununla birlikte, turizm talebinde yaşanan dönüşüm, bu tür miras alanlarının değerlendirilme biçimini de etkilemektedir. Günümüzde turistler, yalnızca fiziksel mekânları görmekten ziyade, bu mekânlarla etkileşim kurmayı ve deneyimsel bir bağ geliştirmeyi tercih etmektedir (Pine & Gilmore, 1999). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi, ziyaretçilere yalnızca tarihi kalıntıları gözlemlene imkânı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda geçmişle bağ kurma ve kültürel bir deneyim yaşama fırsatı da sunmaktadır. Bu durum, alanın destinasyon çekiciliği açısından önemli bir avantaj sağladığını göstermektedir (Morgan, Lugosi & Ritchie, 2010).

Zerzevan Kalesi'nin turizm açısından önemini artıran bir diğer unsur, alanın bulunduğu coğrafi konumdur. Diyarbakır, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle zengin bir kültürel miras birikimine sahiptir. Bu bağlamda söz konusu miras alanı, bölgedeki diğer tarihi ve kültürel değerlerle birlikte değerlendirildiğinde, destinasyon bütünlüğü içerisinde önemli bir yer tutmaktadır (Emekli, 2006; Karaman, 2026). Gunn (1994), destinasyon çekiciliğinin yalnızca tekil unsurlar üzerinden değil, aynı zamanda destinasyonun bütüncül yapısı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda Zerzevan Kalesi, bölgesel turizm sistemi içerisinde destekleyici ve tamamlayıcı bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca son yıllarda gerçekleştirilen tanıtım faaliyetleri ve medya içerikleri, alanın bilinirliğini önemli ölçüde artırmıştır. Dijital medya platformları, destinasyonların küresel ölçekte tanıtılmasında önemli bir araç haline gelmiş ve turistlerin seyahat kararlarını doğrudan etkilemeye başlamıştır (Xiang & Gretzel, 2010). Zerzevan Kalesi'nin sosyal medya ve dijital platformlarda yer alması, alanın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve ziyaretçi sayılarında artışa katkıda bulunmuştur. Bu durum, destinasyon çekiciliğinin yalnızca fiziksel özelliklere değil, aynı zamanda tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine de bağlı olduğunu göstermektedir (Kotler, Bowen & Makens, 2014). Bununla birlikte, kültürel miras alanlarının turizmde yoğun şekilde kullanılması bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Aşırı ziyaretçi yoğunluğu, fiziksel bozulma ve kültürel değerlerin zarar görmesi gibi sorunlar, bu tür alanların sürdürülebilirliği açısından önemli tehditler oluşturmaktadır (Ashworth & Tunbridge, 2000). Butler (1999) tarafından geliştirilen turizm yaşam döngüsü modeli, destinasyonların kontrolsüz gelişim sürecinde olumsuz etkilerle karşılaşabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Zerzevan Kalesi gibi miras alanlarının turizmde değerlendirilmesi sürecinde koruma ve kullanım dengesi büyük önem taşımaktadır (UNWTO, 2018).

Yerel toplulukların bu süreçteki rolü de dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımı, hem ekonomik fayda sağlamak hem de kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaktadır (Timothy & Nyaupane, 2009). Aynı zamanda yerel toplulukların bu tür alanlara yönelik tutumları, turizm gelişiminin sürdürülebilirliği açısından belirleyici olmaktadır (Garrod & Fyall, 2000). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi'nin turizmde değerlendirilmesi sürecinde yerel paydaşların da sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, Zerzevan Kalesi sahip olduğu tarihsel, kültürel ve deneyimsel değerler ile destinasyon çekiciliği açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Alanın özgün yapısı, uluslararası öneme sahip keşifleri ve artan bilinirliği, bu miras alanını turizm açısından dikkat çekici bir örnek haline getirmektedir.

Yöntem

Bu araştırmada, arkeolojik alanların turizmde destinasyon çekim unsuru olarak rolünü

incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, sosyal olguların kendi bağlamı içerisinde derinlemesine analiz edilmesine olanak sağlayan ve özellikle karmaşık yapıların anlaşılmasında tercih edilen yöntemlerdir (Creswell, 2014). Bu doğrultuda çalışma, belirli bir olgunun ayrıntılı ve bütüncül bir şekilde incelenmesini mümkün kılan vaka analizi (case study) yöntemi çerçevesinde tasarlanmıştır. Vaka analizi, güncel bir olgunun gerçek yaşam koşulları içerisinde ele alınmasını sağlayan ve nasıl ile neden sorularına odaklanan bir araştırma yaklaşımıdır (Yin, 2018). Bu yöntem, özellikle bağlamsal faktörlerin önemli olduğu durumlarda derinlemesine analiz yapma imkânı sunmakta ve araştırma konusunun çok boyutlu olarak değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Stake & Visse, 1995). Turizm alanında gerçekleştirilen çalışmalarda da vaka analizi yöntemi, destinasyonların sahip olduğu özelliklerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve özgün çıkarımlar elde edilmesi açısından yaygın olarak kullanılmaktadır (Beeton, 2005).

Araştırma kapsamında tekli vaka analizi deseni benimsenmiş olup, inceleme alanı olarak Diyarbakır'da yer alan Zerzevan Kalesi seçilmiştir. Söz konusu alanın tercih edilmesinde, sahip olduğu tarihsel ve kültürel değerlerin yanı sıra son yıllarda artan turistik ilgi ve bilimsel çalışmaların etkisi belirleyici olmuştur. Yin (2018), vaka seçiminde incelenen olgunun özgünlük ve temsil gücünün önemli olduğunu belirtmekte olup, Zerzevan Kalesi bu kriterleri karşılayan uygun bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada veri toplama sürecinde nitel yöntemlerden yararlanılmış ve çoklu veri kaynakları kullanılarak veri çeşitliliği sağlanmıştır. Bu kapsamda başlıca veri toplama teknikleri doküman analizi ve gözlem yöntemlerinden oluşmaktadır. Doküman analizi yöntemi çerçevesinde konu ile ilgili akademik çalışmalar, tezler, raporlar ve dijital içerikler sistematik bir şekilde incelenmiştir. Doküman analizi, özellikle tarihsel ve kültürel içerikli araştırmalarda önemli bir veri kaynağı olarak kabul edilmekte ve araştırmanın kuramsal temellerini desteklemektedir (Bowen, 2009). Ayrıca turizm istatistikleri, medya içerikleri ve tanıtım materyalleri de analiz edilerek alanın turizmdeki konumu değerlendirilmiştir. Gözlem yöntemi ise araştırma alanının fiziksel ve deneysel özelliklerinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu kapsamda alanın mekânsal yapısı, ziyaretçi hareketleri, kullanım biçimleri ve genel çevresel özellikleri değerlendirilmiştir. Gözlem, araştırma konusunun doğal ortamında incelenmesini sağladığı için özellikle mekâna dayalı turizm çalışmalarında önemli bir veri toplama yöntemi olarak öne çıkmaktadır (Patton, 2002). Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi doğrultusunda önceden belirlenen temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda analiz sürecinde destinasyon çekiciliği, turizm potansiyeli, deneysel değerler ve sorunlar olmak üzere dört temel tema oluşturulmuş ve bulgular bu temalar altında sunulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Araştırmanın geçerliliğini artırmak amacıyla veri çeşitliliği sağlanmış ve farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu yaklaşım, nitel araştırmalarda triangulation (üçgenleme) olarak adlandırılmakta ve bulguların doğruluğunu güçlendirmektedir (Patton, 2002). Ayrıca araştırma süreci detaylı bir şekilde açıklanarak şeffaflık sağlanmış ve çalışmanın güvenilirliği artırılmıştır (Yin, 2018). Bununla birlikte, araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. Çalışmanın tek bir vaka üzerine odaklanması, elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Ancak vaka analizi yönteminin temel amacı genelleme yapmak değil, belirli bir olguyu derinlemesine incelemek olduğundan bu durum yöntemin doğası gereği kabul edilebilir bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir (Stake & Visse 1995). Ayrıca verilerin büyük ölçüde ikincil kaynaklara dayanması da araştırmanın bir diğer sınırlılığı olarak ifade edilebilir. Bu yöntemsel yaklaşım, arkeolojik mirasın turizmde destinasyon çekim unsuru olarak rolünü çok boyutlu bir şekilde analiz etmeye olanak sağlamış ve Zerzevan Kalesi örneği üzerinden derinlemesine bir değerlendirme yapılmasına imkân tanımıştır. Araştırmanın verilerinin toplanması Ocak 2026-Mart 2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Zerzevan Kalesi'nin Tarihsel ve Mekânsal Özellikleri

Zerzevan Kalesi, Roma İmparatorluğu dönemine ait önemli bir askeri yerleşim olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşık 124 metre yüksekliğinde kayalık bir tepe üzerine konumlanan alan, Mezopotamya ile Anadolu arasındaki geçiş güzergâhını kontrol eden stratejik bir noktada yer almakta olup bu durum, yerleşimin askeri ve idari bir merkez olarak kullanılmasını sağlamıştır. Alan içerisinde ortaya çıkarılan sur duvarları, gözetleme kuleleri, yer altı sığınakları ve su sistemleri, Roma askeri mimarisinin önemli örneklerini sunmakta ve yerleşimin çok yönlü bir savunma sistemi ile planlandığını göstermektedir (Coşkun, 2017). Bu durum, alanın yalnızca askeri bir yapı değil, aynı zamanda sosyal yaşamın sürdürüldüğü çok katmanlı bir yerleşim olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Mithras Tapınağı'nın keşfi, alanın özgünlük ve nadirlik değerini önemli ölçüde artırmıştır. Mithraizm'e ait bu yapının varlığı, destinasyonun uluslararası ölçekte dikkat çekmesini sağlamış ve alanın kültürel miras değeri güçlenmiştir (Clauss, 2000; Coşkun, 2020). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi, destinasyon çekiciliği literatüründe vurgulanan “özgünlük” ve “nadirlik” kriterlerini güçlü şekilde karşılamaktadır (Timothy & Boyd, 2003).

Destinasyon Çekiciliği Açısından Değerlendirme

Destinasyon çekiciliği literatürü çerçevesinde değerlendirildiğinde, Zerzevan Kalesi'nin çok boyutlu bir çekim gücüne sahip olduğu görülmektedir. Bu çekicilik unsurları fiziksel, kültürel ve deneysel boyutlar altında incelenebilir.

Fiziksel Çekicilik

Alan, korunmuş sur yapıları, kuleler ve yer altı mekânları ile güçlü bir görsel etki yaratmaktadır. Özellikle yüksek bir noktada konumlanması, panoramik manzara sunması ve gün batımı görüntüleri ile ziyaretçiler için estetik bir deneyim oluşturmaktadır. Bu durum, destinasyon çekiciliğinin görsel boyutunu destekleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir (Hu & Ritchie, 1993).

Kültürel ve Tarihsel Değer

Roma dönemine ait askeri bir yerleşim olması ve Mithras Tapınağı gibi nadir bir dini yapıyı barındırması, alanın kültürel çekiciliğini artırmaktadır. Bu tür unsurlar, destinasyonun

özgünlük ve otantiklik düzeyini yükseltmekte ve turistlerin ilgisini çekmektedir (Timothy & Boyd, 2003).

Deneyimsel Değer

Alan, ziyaretçilere yalnızca görsel bir deneyim sunmakla kalmayıp, aynı zamanda keşfetme, öğrenme ve geçmişle bağ kurma imkânı sunmaktadır. Yer altı yapılarının gezilebilir olması ve kazı alanlarının gözlemlenebilmesi, ziyaretçi deneyimini zenginleştirmektedir. Bu durum, deneyim ekonomisi yaklaşımı ile örtüşmekte ve destinasyonun rekabet gücünü artırmaktadır (Pine & Gilmore, 1999).

Turizm Potansiyeli ve Mevcut Durum

Zerzevan Kalesi, özellikle son yıllarda artan tanıtım faaliyetleri ve arkeolojik keşifler sayesinde turizm açısından dikkat çeken bir destinasyon haline gelmiştir. Alanın özellikle Mithras Tapınağı'nın keşfi sonrasında ulusal ve uluslararası medya organlarında yer alması, ziyaretçi sayısında önemli bir artışa neden olmuştur. Bunların yanı sıra Zerzevan Kalesi, yalnızca tarihsel ve arkeolojik özellikleri ile değil, aynı zamanda astronomik gözlem faaliyetleri açısından da önemli bir çekicilik unsuru olarak öne çıkmaktadır. Alanın şehir ışıklarından uzak konumu ve düşük ışık kirliliğine sahip olması, gökyüzü gözlemleri için uygun bir ortam sunmakta ve bu durum destinasyonun alternatif turizm potansiyelini artırmaktadır. Son yıllarda bölgede düzenlenen gökyüzü gözlem etkinlikleri, özellikle astro turizm kapsamında değerlendirilebilecek önemli faaliyetler arasında yer almaktadır. Bu tür etkinlikler, ziyaretçilere yalnızca kültürel değil, aynı zamanda bilimsel ve deneyimsel bir turizm ürünü sunmakta ve destinasyonun çekiciliğini çeşitlendirmektedir. Nitekim turizm literatüründe alternatif turizm türlerinin, destinasyonların rekabet gücünü artırdığı ve ziyaretçi deneyimini zenginleştirdiği belirtilmektedir (Weaver, 2006).

Zerzevan Kalesi, son yıllarda düzenlenen tenis turnuvaları ile spor turizmi kapsamında da dikkat çeken bir destinasyon haline gelmiştir. Özellikle Zerzevan Cup gibi organizasyonlar, alanın yalnızca kültürel ve arkeolojik değil, aynı zamanda etkinlik temelli bir çekim unsuru olarak değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu tür etkinlikler, destinasyonun bilinirliğini artırmakta ve farklı ziyaretçi gruplarını çekme potansiyeli oluşturmaktadır. Literatürde de spor turizminin destinasyonların marka değerini güçlendirdiği ve turizm çeşitliliğini artırdığı belirtilmektedir (Weed & Bull, 2009). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi, spor etkinlikleri ile desteklenen çok yönlü bir turizm destinasyonu olarak öne çıkmaktadır.

Zerzevan Kalesi'nde gerçekleştirilen astronomi etkinlikleri ise, ziyaretçilere gece deneyimi sunarak destinasyonun kullanım süresini genişletmekte ve turizm faaliyetlerinin mevsimselliğini azaltma potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, destinasyon yönetimi açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir (Richards, 2018). Ayrıca karanlık gökyüzü alanlarının turizmde giderek daha fazla önem kazandığı ve bu tür destinasyonların özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirildiği ifade edilmektedir (Fayos-Solà, 2014). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi, sahip olduğu arkeolojik değerlerin yanı sıra astronomik gözlem imkânları ile çok boyutlu bir turizm ürünü sunmakta ve destinasyon çekiciliğini artıran bütüncül bir yapı sergilemektedir. Bu durum, alanın yalnızca kültürel miras turizmi değil, aynı zamanda alternatif ve deneyim odaklı turizm türleri açısından da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, alanın turizm potansiyelinin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için altyapı ve tanıtım faaliyetlerinin geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Ulaşım olanakları, ziyaretçi hizmetleri ve bilgilendirme sistemleri, destinasyonun çekiciliğini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Gunn, 1994).

Ziyaretçi Deneyimi ve Algı

Ziyaretçi deneyimi açısından değerlendirildiğinde, Zerzevan Kalesi'nin yüksek düzeyde otantik ve çok boyutlu bir deneyim sunduğu söylenebilir. Alanın büyük ölçüde özgün yapısını korumuş olması, ziyaretçilerin geçmiş ile doğrudan temas kurmasına olanak tanımakta ve bu durum otantiklik algısını güçlendirerek ziyaretçi memnuniyetini artırmaktadır (Wang, 2017). Bunun yanı sıra alanın keşif odaklı mekânsal kurgusu, yer altı yapıları ve kazı alanlarının gözlemlenebilir olması, ziyaretçilerin deneyime aktif katılımını teşvik etmekte ve deneyimi daha anlamlı hale getirmektedir. Bu durum, deneyim ekonomisi yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, destinasyonun yalnızca gözleme dayalı değil, aynı zamanda katılımcı ve etkileşimli bir deneyim sunduğunu göstermektedir (Pine & Gilmore, 1999).

Öte yandan, son yıllarda gerçekleştirilen gökyüzü gözlem etkinlikleri, ziyaretçi deneyimini yalnızca gündüz ile sınırlı olmaktan çıkararak gece deneyimini de kapsayan bütüncül bir yapıya dönüştürmektedir. Bu durum, destinasyonun deneyimsel çeşitliliğini artırmakta ve alternatif turizm türleri ile entegrasyonunu güçlendirmektedir (Weaver, 2006). Bununla birlikte, bilgilendirme eksiklikleri, yönlendirme yetersizlikleri ve yorumlama araçlarının sınırlı olması, ziyaretçi deneyiminin kalitesini olumsuz yönde etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Literatürde, etkili bilgilendirme ve yorumlama sistemlerinin ziyaretçi deneyimini zenginleştirdiği ve öğrenme sürecini desteklediği vurgulanmaktadır (Moscardo, 1996). Bu bağlamda, alanın deneyimsel potansiyelinin daha etkin kullanılabilmesi için ziyaretçi odaklı düzenlemelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sorunlar ve Sınırlılıklar

Zerzevan Kalesi'nin turizm açısından gelişimi değerlendirildiğinde, alanın önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen bazı yapısal sınırlılıklar barındırdığı görülmektedir. Bu kapsamda özellikle altyapı eksiklikleri, tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, ziyaretçi yönetimi konusundaki sorunlar ve koruma riskleri, destinasyonun turizmde elde edebileceği faydayı sınırlandıran başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Altyapı ve erişilebilirlik konularındaki eksiklikler, ziyaretçi deneyimini doğrudan etkilerken, tanıtım faaliyetlerinin sınırlı kalması, alanın ulusal ve uluslararası ölçekte yeterince görünür olmamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte ziyaretçi yoğunluğunun etkin bir şekilde yönetilememesi, hem deneyim kalitesini düşürmekte hem de alanın fiziksel bütünlüğü açısından risk oluşturmaktadır.

Bunların yanı sıra, kültürel miras alanlarının turizmde yoğun kullanımı, koruma ve sürdürülebilirlik açısından önemli tehditler barındırmaktadır. Literatürde de vurgulandığı üzere, kontrolsüz turizm gelişimi, bu tür alanların özgün değerlerini zedeleyebilmekte ve uzun vadede destinasyon çekiciliğinin azalmasına yol açabilmektedir (Ashworth & Tunbridge, 2000). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi'nin turizmde etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için koruma ve kullanım dengesinin gözetildiği sürdürülebilir bir yönetim yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir (UNWTO, 2018).

Geliştirme Önerileri

Zerzevan Kalesi'nin turizm potansiyelinin daha etkin bir şekilde değerlendirilebilmesi için bütüncül ve stratejik bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle dijital tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesi ve özellikle sosyal medya ile çevrimiçi platformların etkin kullanımı, destinasyonun ulusal ve uluslararası ölçekte bilinirliğini artıracaktır (Xiang & Gretzel, 2010). Bunun yanı sıra ziyaretçi deneyimini geliştirmeye yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Alan içerisinde yönlendirme tabelaları, bilgilendirme panoları ve dijital rehberlik sistemlerinin geliştirilmesi,

ziyaretçilerin alanı daha bilinçli ve anlamlı bir şekilde deneyimlemesine katkı sağlayacaktır (Moscardo, 1996). Ayrıca profesyonel rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması, alanın tarihsel ve kültürel değerlerinin doğru bir şekilde aktarılmasına olanak tanıyacak ve deneyim kalitesini artıracaktır. Bununla birlikte, sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması, alanın korunması ve uzun vadede turizmden elde edilecek faydanın devamlılığı açısından kritik bir öneme sahiptir (UNWTO, 2018). Son olarak, karanlık gökyüzü turizmi kapsamında gerçekleştirilen astronomi etkinliklerinin desteklenmesi ve bu tür alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, destinasyonun çekiciliğini çeşitlendirecek ve rekabet gücünü artıracaktır (Weaver, 2006). Bu doğrultuda Zerzevan Kalesi'nin çok boyutlu turizm potansiyelinin planlı ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, turizmde destinasyon çekim unsuru olarak kültürel mirasın rolünü incelemek ve bu bağlamda Diyarbakır'da yer alan Zerzevan Kalesi örneği üzerinden değerlendirme yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve vaka analizi yöntemi kullanılarak söz konusu miras alanının turizmdeki rolü çok boyutlu bir perspektifle ele alınmıştır.

Elde edilen bulgular, kültürel miras unsurlarının destinasyon çekiciliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle tarihsel derinlik, özgünlük ve otantiklik gibi unsurlar, turistlerin destinasyon tercihlerini etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır (Timothy & Boyd, 2003). Bu bağlamda Zerzevan Kalesi, Roma dönemine ait yapıları ve Mithras Tapınağı gibi nadir unsurları ile güçlü bir çekim potansiyeli sergilemekte ve bu yönüyle literatürde vurgulanan kültürel miras-turizm ilişkisini desteklemektedir (McKercher & du Cros, 2002).

Araştırma bulguları, destinasyon çekiciliğinin yalnızca fiziksel unsurlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda deneyimsel ve algısal boyutlar içerdiğini de göstermektedir. Zerzevan Kalesi örneğinde ziyaretçilere sunulan deneyim, yalnızca tarihsel kalıntıların gözlemlenmesi ile sınırlı kalmayıp, geçmiş ile bağ kurma ve anlam üretme süreçlerini de kapsamaktadır. Bu durum, deneyim ekonomisi yaklaşımı ile uyumlu olup, turistlerin daha etkileşimli ve anlamlı deneyimlere yöneldiğini ortaya koymaktadır (Pine & Gilmore, 1999). Bununla birlikte, alanın turizm potansiyelinin henüz tam anlamıyla değerlendirilmediği tespit edilmiştir. Altyapı eksiklikleri, tanıtım faaliyetlerinin sınırlı olması ve ziyaretçi yönetimi konusundaki yetersizlikler, destinasyonun turizmden elde edebileceği faydayı sınırlandırmaktadır. Bu durum, destinasyon çekiciliğinin yalnızca sahip olunan değerlerle değil, bu değerlerin nasıl yönetildiği ve sunulduğu ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Gunn, 1994).

Araştırmada öne çıkan bir diğer önemli bulgu, dijital medya ve tanıtım faaliyetlerinin destinasyon bilinirliği üzerindeki etkisidir. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla yapılan tanıtımlar, Zerzevan Kalesi'nin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve ziyaretçi talebini artırmıştır. Bu durum, modern turizm anlayışında dijital pazarlama araçlarının destinasyon rekabetinde kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Xiang & Gretzel, 2010). Bunun yanı sıra, Zerzevan Kalesi'nin düşük ışık kirliliğine sahip olması ve gökyüzü gözlem etkinliklerine ev sahipliği yapması, alanın alternatif turizm türleri kapsamında da değerlendirilebileceğini göstermektedir. Karanlık gökyüzü turizmi bağlamında ele alındığında, destinasyonun çekiciliğinin yalnızca gündüz faaliyetleri ile sınırlı kalmadığı, gece deneyimini de kapsayan çok boyutlu bir turizm ürünü sunduğu anlaşılmaktadır (Fayos-Solà, 2014; Weaver, 2006). Öte yandan, kültürel mirasın turizme kazandırılması sürecinde sürdürülebilirlik ilkelerinin göz ardı edilmemesi gerektiği önemli

bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Kontrolsüz turizm faaliyetleri ve aşırı ziyaretçi yoğunluğu, bu tür alanların fiziksel ve kültürel bütünlüğüne zarar verebilmekte ve uzun vadede destinasyon çekiciliğini olumsuz etkileyebilmektedir (Ashworth & Tunbridge, 2000). Bu nedenle Zerzevan Kalesi gibi miras alanlarının turizmde değerlendirilmesi sürecinde koruma ve kullanım dengesinin gözetilmesi büyük önem taşımaktadır (UNWTO, 2018).

Bu çalışma, literatüre çeşitli katkılar sunmaktadır. Öncelikle arkeolojik mirasın destinasyon çekiciliği bağlamında değerlendirilmesine yönelik ampirik bir örnek ortaya koymaktadır. İkinci olarak, vaka analizi yöntemi kullanılarak belirli bir miras alanının çok boyutlu şekilde incelenmesi, metodolojik açıdan katkı sağlamaktadır. Ayrıca çalışma, Türkiye'deki arkeolojik miras alanlarının turizm potansiyeline ilişkin güncel ve kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Uygulayıcılar açısından değerlendirildiğinde, Zerzevan Kalesi'nin turizm potansiyelinin artırılması için dijital tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesi, ziyaretçi deneyimini geliştirmeye yönelik bilgilendirme ve rehberlik sistemlerinin yaygınlaştırılması ve altyapı olanaklarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, karanlık gökyüzü turizmi gibi alternatif turizm türlerinin desteklenmesi, destinasyonun çekiciliğini çeşitlendirecek ve rekabet gücünü artıracaktır. Sonuç olarak Zerzevan Kalesi örneği, kültürel mirasın turizmde destinasyon çekim gücü oluşturmadaki rolünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak bu potansiyelin sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilebilmesi için planlı, bütüncül ve stratejik bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek çalışmalar, hem kültürel mirasın korunmasına katkı sağlayacak hem de turizm sektörünün gelişimine önemli ölçüde destek olacaktır.

Makale Bilgileri / Article Information

Değerlendirme Evaluation	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Two Outside Referees, / Double-Sided Blinding
Etik Beyan	Bu çalışma Etik Kurul beyanı gerektiren çalışmalar kapsamına girmemektedir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. This study does not fall within the scope of studies requiring an Ethics Committee declaration. It is hereby declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies utilized were indicated in the bibliography.
Ethical Consideration	
Benzerlik Taraması Similarity Scan	Yapıldı-intihal.net Done-intihal.net
Etik Bildirim Ethical Statement	artuklutourismstudies@artuklu.edu.tr
Yazar Katkıları Author Contributions	Çalışma tek yazarlıdır. The study has a single author.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. No conflict of interest declared.
Finansman Financing	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. No external funding was used to support this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Copyright & License	Authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Kaynakça | References

- Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2000). *The tourist-historic city*. Routledge.
- Ashworth, G. J., Graham, B., & Tunbridge, J. E. (2007). *Pluralising pasts: heritage, identity and place in multicultural societies*. Pluto Books.
- Beck, W. (2006). Narratives of world heritage in travel guidebooks. *International Journal of Heritage Studies*, 12(6), 521-535.
- Berli, A., & Martin, J. D. (2004). Factors influencing destination image. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 657-681.
- Beeton, S. (2005). *The case study in tourism research: A multi-method case study approach*. In *Tourism Research Methods: Integrating Theory Practice*; CABI Publishing: Cambridge, MA, USA, 2005; pp. 37-48.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism management*, 21(1), 97-116.
- Clauss, M. (2017). *The Roman cult of Mithras: the god and his mysteries*. Routledge.
- Cooper, C. (2008). *Tourism: Principles and practice*. Pearson education.
- Coşkun, A. (2017). Zerzevan Castle in the Light of Recent Archeological Researches. *Anadolu*, (43), 91-110.
- Coşkun, A. (2020). *Zerzevan kalesi 2018 yılı kazı çalışmaları. kazı sonuçları toplantısı-41*. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1, 567-586.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Du Cros, H., & McKercher, B. (2015). *Cultural tourism*. London: Routledge.
- Dwyer, L., & Kim, C. (2003). Destination competitiveness: determinants and indicators. *Current issues in tourism*, 6(5), 369-414.
- Echtner, C. M., & Ritchie, J. B. (1991). The meaning and measurement of destination image. *Journal of tourism studies*, 2(2), 2-12.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege coğrafya dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Fayos-Solà, E. (2014). Sustainability and shifting paradigms in tourism. *PASOS Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 13(6), 1297-1299.
- Formica, S., & Kothari, T. H. (2008). Strategic destination planning: Analyzing the future of tourism. *Journal of Travel Research*, 46(4), 355-367.
- Garrod, B., & Fyall, A. (2000). Managing heritage tourism. *Annals of tourism research*, 27(3), 682-708.
- Gunn, C. A. 1994. *Emergence of effective tourism planning and development*. In *Tourism: The State of the Art*, ed. A. V. Seaton, pp. 10-19. London: John Wiley and Sons.
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). *The geography of tourism and recreation: Environment, place and space*. Routledge.
- Hu, Y., & Ritchie, J. B. (1993). Measuring destination attractiveness: A contextual approach. *Journal of travel research*, 32(2), 25-34.
- Karaman, R. (2026). Gastro-turistlerin seyahat motivasyonlarında coğrafi işaretli ürünlerin rolü: Diyarbakır örneği. *Journal of Global Tourism and Technology Research*, 7(1), 27-40.
- Kotler, P. (2022). *Marketing for hospitality and tourism*. Pearson Education Limited.
- Kozak, M. (2004). *Destination benchmarking: Concepts, practices and operations*. CABI.
- Leiper, N. (1990). Tourist attraction systems. *Annals of tourism research*, 17(3), 367-384.
- MacCannell, D. (1973). Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American journal of Sociology*, 79(3), 589-603.
- McKercher, B., & Du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management*. Routledge.

- Middleton, V. T. C. 2001. *Marketing in travel and tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Morgan, M., Lugosi, P., & Ritchie, J. B. (Eds.). (2010). *The tourism and leisure experience: Consumer and managerial perspectives*. Multilingual Matters.
- Moscato, G. (1996). Mindful visitors: Heritage and tourism. *Annals of tourism research*, 23(2), 376-397.
- Niemczyk, A. (2013). Cultural tourists: "An attempt to classify them". *Tourism Management Perspectives*, 5, 24-30.
- Özdoğan, M. (2011). Archaeological evidence on the westward expansion of farming communities from eastern Anatolia to the Aegean and the Balkans. *Current anthropology*, 52(S4), S415-S430.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, Cal.: Sage Publications.
- Pike, S., & Page, S. J. (2014). Destination marketing organizations and destination marketing: A narrative analysis of the literature. *Tourism management*, 41, 202-227.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy*. Harvard Business Press.
- Poria, Y., Butler, R., & Airey, D. (2003). The core of heritage tourism. *Annals of tourism research*, 30(1), 238-254.
- Renfrew, C., & Bahn, P. G. (1991). *Archaeology: theories, methods, and practice*. London, Thames & Hudson.
- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of hospitality and tourism management*, 36, 12-21.
- Ritchie, J. B., & Crouch, G. I. (2003). *The competitive destination: A sustainable tourism perspective*. Cabi.
- Silberman, N. A. (2015). Heritage places: Evolving conceptions and changing forms. *A companion to heritage studies*, 27-40.
- Stake, R., & Visse, M. (1995). *Case study research*. Cham: Springer.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Harlow: Prentice Hall.
- Timothy, D. J., & Nyaupane, G. P. (Eds.). (2009). *Cultural heritage and tourism in the developing world*. New York: Routledge.
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural heritage and tourism: An introduction* (Vol. 4). Channel view publications.
- Titchen, S. M. (1996). On the construction of 'outstanding universal value': Some comments on the implementation of the 1972 UNESCO World Heritage Convention. *Conservation and management of archaeological sites*, 1(4), 235-242.
- UNWTO. (2018). Tourism and culture synergies. World Tourism Organization. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284418978>.
- Wang, N. (2017). *Rethinking authenticity in tourism experience*. In *The political nature of cultural heritage and tourism* (pp. 469-490). Routledge.
- Wang, Y. (2007). Customized authenticity begins at home. *Annals of tourism research*, 34(3), 789-804.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable tourism: theory and practice*. Burlington, MA: Butterworth Heinemann.
- Weed, M. (2006). Sports tourism research 2000-2004: A systematic review of knowledge and a meta-evaluation of methods. *Journal of Sport and Tourism*, 11(1), 5-30.
- Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism management*, 31(2), 179-188.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications* (Vol. 6). Thousand Oaks, CA: Sage.